

Nødsarbeid i Aas

Frem mot 1920 hadde vi økonomiske oppgangstider her i landet. Så i 1921/22 snudde det helt om. Mesteparten av tiden frem til 1940 var preget av nedgangstider. Det innebar arbeidsløshet som medførte mye menneskelige tragedier. For å avhjelpe noe av dette satte både staten og kommunene i gang nødsarbeid.

Det har ikke vært mulig å finne bilde av steinpukking her i bygda. Dette bildet fra Løiten i Hedmark viser hvordan det foregikk i Ås. Foto: Hedmarksmuseets fotoarkiv.

Nødsarbeidet i Ås bestod for det meste av steinpukking for hånd. Men det var også annet arbeid som vedhogging og snømåking. Av staten fikk kommunen et bidrag til manuelt nødsarbeid. Når det gjaldt pukking av stein, hadde man maskiner som kunne gjøre det billigere, men likevel ble den harde jobben med å pukke stein utført for hånd. Det var statens medisin mot arbeidsløshet på 1920- og 30-tallet.

Riksveiene gjennom Ås ble påkostet av staten. På deler av veien fra Oslo frem mot Ringnes ble det for eksempel lagt brostein. Videre mot Vinterbro ble det lagt stålbetongdekke (forbi dagens Tusenfryd).

Det skjedde på denne tiden en øking av biltrafikken. De kommunale veiene trengte også en kraftig opprusting. Bilene medførte langt større slitasje på veiene enn hest og vogn. Bussrute mellom Ås og Drøbak hadde startet opp allerede i 1915, og etter en del utforkjøring på smale veier med stadig større busser

i 1920-årene, kom behovet for å øke veibredden. For de 1 tonns lastebilene som begynte å trafikere veiene i bygda, var det de samme problemene.

Pukkingen

Jeg har blitt fortalt om den delen av nødsarbeidet som var steinpukking. Det foregikk for det meste om vinteren da det var størst arbeidsløshet på den tiden av året. Eier av veien hadde rett til å ta det fornødende materiale til vedlikeholdet i veikanten. Derfor foregikk steinpukkingen nær veien. Jeg har fått forskjellig opplysninger om hvem som hadde ansvaret for å sprengte ut steinen. Trolig var det kommunen som stod for det. Noen mente imidlertid at det var de arbeidsløse som selv måtte utføre det. Det ble boret i fjellet med feisel og håndbor. Dybden på hullet var ca 3 tommer, nok til å få ned en lite dynamittladning eller slå ned kiler.

Steiner ble grovkultet med slegge før de pukket den videre ned med en hammer. Største

De kjente steder hvor steinpukking som nødsarbeid foregikk er markert med en sort prikk.

mål på pukksteinen skulle være 1,5 tommer. Arbeidsstillingen var sittende på en halmsekk med hammer i den ene hånda. På den andre hånda, som de holdt steinen med, hadde de en solid lærvott eller de surret sekkestrie rundt hånda. Mellom beina hadde de en passe stor

stein som anlegg for å pukke på. Arbeidet var slitsomt og gav lett skader.

Arbeidet ble betalt pr kubikkmeter så det var om å gjøre å utnytte arbeidsdagen. De startet når det ble lyst om morgenen i vinterhalvåret, om været tillot det. I spisepausene fikk de gjerne besøk av familien. Da var det kona eller barna som stakk bortom med mat og drikke, varm havrevelling på spann og kaffe på flaske, tredd ned i en strømpe og alt godt pakket inn i aviser. Det er av noen blitt fortalt at barna nok noen ganger kunne hjelpe far med å hente pukk fra haugen som allerede var målt opp.

Kommunen hadde faste kontrollører som reiste rundt og målte opp haugene. Vanlig prestasjon var ca 0,5 m³/dag. Med en akkordlønn som var bestemt til kr 7/m³, økende til kr 9/m³ i slutten av 1930-årene, gav dette en dagslønn på kr 3,50 økende til kr 4,50. For ungarer var akkordlønnen noe mindre. De hadde jo ikke så stor forsørgelsesbyrde. I samme periode var vanlig dagslønnen i jordbruket samt innen kommunalt anlegg kr 4,50 til 5,50. Hver lørdag var det lønnsdag.

Kommunen hadde også tidligere praktisert steinpukking som nødsarbeid. I 1910 vedtok herredsstyret å forhøye godtgjørelsen til kr 4/m³ håndpukket stein for en mann som tidligere var blitt understøttet av fattigvesenet.

Prestasjonene til håndpukkerne kunne variere. Det ble sagt at for noen få som stod på og var dyktige, kunne det være en brukbar fortjeneste. Men for de fleste var det en dårlig lønn

som kunne ende i elendighet for hele familien. For at lønninga ikke skulle brukes opp på alkohol, ble det fortalt at kommunen også brukte matsedler som kunne innløses på landhandelen.

Arbeidet med å sitte å pukke stein i veikanten, var ikke noe man gjorde med glede. Mange følte det nedverdiggende.

Pukken ble kjørt ut, om vinteren, direkte dit hvor den skulle brukes. Eller den ble lagt i hauger i veikanten hvor veivokterene senere hentet den med trillebår for å lappe på veien.

I 1921 ble bygda delt inn i syv veivokterdistrikter og det ble ansatt veivoktere. Samtidig gikk kommunen til anskaffelse av steinknuseverk, veivalse og veiskrape til å trekke etter lastebil. Knuseverket ble benyttet parallelt med håndpukkingen. I uthuset hos hjulmaker Eriksen ble nødsarbeidernes redskap oppbevart.

Pukken egent seg dårlig til å skrapes med veiskrape. Til det øvre slitelaget brukte man morenegrus. Grusen ble hentet fra en rekke steder i bygda. Det kan nevnes: Slørstadskogen, Frydenhaug, Dysterbråten, Bjørnebekk. Det meste ble imidlertid tatt fra en grusforekomst i Aschjemskogen.

Holstadveien

Langs veien fra Ås sentral (sentralkrysset) til Holstad stasjon foregikk en del virksomhet i denne perioden.

Igrustaket i Aschjemskogen ble morenestein sortert ut og transportert til utbedring og omlegging av en bratt kneik på veien over Aschjemskogen. De som opplevde dette, mener å huske at mye av denne flyttingen av stein, ble gjort som nødsarbeid med trillebår. Dette var mellom avkjøringen til Skuterudgårdene og Aschjem gård. Denne veiomleggingen ble videreført noe av tyskerne under

Tidligere gikk veien nede til høyre for bilene før man startet på omleggingen som nødsarbeid. Omleggingen ble fullført i 1960-årene.

siste krig ved hjelp av russiske krigsfanger uten at veien ble helt ferdig da heller. Den fikk da navnet «Russerstubben». Først i 1960-årene ble veien lagt om til den nye traseen.

Ved Holstadveien 5 var det tidligere en sving på veien rundt en markert utstikkende fjellknaus. Fjellknausen hadde, siden begynnelsen av 1900-tallet, vært brukt til å pukke stein fra av de som hadde ansvaret for denne veirotten. Under nødsarbeidet ble mer av fjellet minert bort og pukket opp for hånd og veien fikk gradvis sin nåværende trasee gjennom fjellknausen. Det må ha vært sprengt ganske vågalt her, da man var redd for skader på telefonsentralen, som lå et par hundre meter nærmere stasjonen. Grunneier mente også at man tok seg tilrette på et større areal enn man hadde rett til her.

Like nord for der gangstien til Holstad tar av fra Holstadveien ligger i dag et nedlagt steinbrudd. Starten på dette var steinpukkingen under nødsarbeidet i begynnelsen av 1920-årene. Det elektrisk drevne knuseverket kommunen hadde kjøpt ble plassert her. Etterhvert ble driften av knuseverket leid bort til private. Pukkverket her ble nedlagt i 1953.

Skoleveien

Da Ås skole og Åsgård kommunelokale ble bygget i 1913 og 1914, ble det anlagt en smal vei derfra og ned til jernbanestasjon.

Her ved Holstadveien 5 gjorde tidligere veien en sving rundt en fjellknaus. Merker etter steinuttak er synlig langt innover på tomta.

Avslutningen på steinuttaket ved Holstadveien 5.

nen. Jernbanen ønsket derimot ikke noe kjørende trafikk ut på Stasjonsveien (i dag Brekkeveien forbi stasjonen) og stengte her med grind. Rundt 1920 kom man til enighet med jernbanen om fjerning av grinda. Med håndpukket stein ble veien som skulle være den nye «hovedgaten» i stasjonsbyen rustet opp. Steinen ble sprengt ut fra et fjell like nord for Moer gård og håndpukket på stedet. Senere er det bygget et hus på tomta i Brekkeveien 17 og de synlige rester av nødsarbeidet er dekket til med jord.

Steinpukking som nødsarbeid avtok i 1926, både fordi man hadde nok stein og fordi arbeidsløsheten gikk ned. I mars 1927 var det bare to mann i Ås kommune som drev med steinpukking. På slutten av 1928 steg arbeidsløsheten igjen.

I 1933 ble Fåleveien (i dag Kjærnesveien) utbedret som nødsarbeide.

Så sent som i 1937 var det hele 17 mann i Ås som var syselsatt med nødsarbeid. Godtgjørelsen for slikt arbeid ble stadig debattert i herredsstyret.

Rettelse:

I artikkelen Fra Fattighus til Sykehjem, som stod i januar nummeret, skrev jeg at ordningen med hjemmesykepleie falt bort under siste krig. Det er feil, det fantes hjemmesykepleier under siste krig.